

جایگاه ژئوپلیتیک قطب شمال و تدارک صحنه بازی در آینده (با تأکید بر نقش روسیه)

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۰۲/۰۹ تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۱/۰۳/۰۲ سلیمان اسدی

چکیده

هدف پژوهشی در این تحقیق عبارت از: بررسی ژئوپلیتیکی قطب شمال به‌عنوان صحنه جدید رویارویی ژئوپلیتیک در آینده و آغاز صف‌بندی جدید قدرت‌ها برای تسلط بر منابع جدید انرژی با تأکید بر نقش آفرینی روسیه در این منطقه می‌باشد. این تحقیق با استفاده از روش توصیفی و تحلیلی و با ابزارهای گردآوری، مانند کتابخانه و اسناد انجام شده است. سرزمین‌های قطب شمال به دلیل برخورداری از ذخایر عظیم دست‌نخورده نفت و گاز به‌طور فزاینده‌ای در مرکز اختلافات بین پنج کشور ایالات متحده، روسیه، کانادا، نروژ و دانمارک قرار می‌گیرد که معتقدند ظرف ۲۰ سال آینده منابع غنی زیرزمینی آن به‌موازات افزایش دما و کاهش قطر یخ قابل دسترس‌تر می‌شود. پنج کشور مذکور بالأخص روسیه بر آن‌اند تا حوزه مالکیت خود را بر این منطقه گسترده سازند. اما در این میان کشور روسیه، علاوه بر برخورداری از بیشترین مرز با قطب و بیشترین حجم منابع تخمین زده شده در این منطقه و بزرگ‌ترین ناوگان یخ‌شکن جهان به دلیل موقعیت جغرافیایی منحصر به فرد قطب شمال نسبت به آن از لحاظ اشراف بر مناطق مختلف این کشور برای هرگونه حمله نظامی احتمالی، جایگاه راهبردی و استراتژیک نیز دارد و بر این اساس احتمال می‌رود با توجه به موقعیت ژئو اکونومیک و ژئو استراتژیک این منطقه، قطب شمال بتواند اهرم خیزش این قدرت (روسیه) گردد. این موضوع زمانی می‌تواند محقق گردد که خاطر نشان شویم مسکو در آسیای مرکزی و قفقاز با نفوذ رو به توسعه ناتو، ترکیه، اسرائیل و امریکا روبه‌رو است و پیشبرد اهداف سیاسی، اقتصادی و نظامی در این مناطق هزینه‌بر خواهد بود اما قطب شمال می‌تواند نقش روسیه را در تأمین منابع سوختی جهان بیش‌ازپیش ارتقا دهد.

کلمات کلیدی

قطب شمال، ژئوپلیتیک، ناتو، امریکا، منابع هیدروکربنی، صحنه نبرد

جایگاه ژئوپلیتیک قطب شمال و تدارک صحنه بازی در آینده (با تأکید بر نقش روسیه) / اسدی

مقدمه

قطب شمال به انتهای شمالی محوری گفته می‌شود که کره زمین به دور آن می‌چرخد و در اقیانوس منجمد شمالی واقع شده است. این نقطه در فاصله ۷۲۵ کیلومتری شمال جزیره بزرگ گرینلند قرار دارد. محل جغرافیایی قطب شمال با محل مغناطیسی آن متفاوت است. قطب شمال جغرافیایی در نقطه‌ای قرار دارد که عمق اقیانوس در آن به ۴۰۸۰ متر می‌رسد و با توده‌های عظیم شناور یخی پوشیده شده است، در این ناحیه شبانه‌روز در شش ماه از سال، کاملاً روشن و آفتابی و در شش ماه دیگر کاملاً تاریک است. (همشهری-۱۳۹۲-ص جهان)

منطقه قطب شمال به دلیل اهمیتش در بعد حمل‌ونقل بین‌المللی و ذخایر غنی معدنی، همواره مورد توجه قدرت‌های بزرگ و همسایگان این حوزه بوده است. پنج کشور حاشیه قطب شمال شامل، نروژ، دانمارک، روسیه، کانادا و آمریکا بر آن‌اند تا حوزه مالکیت خود را بر این منطقه گسترده سازند. بر این اساس مسکو، با توجه به برخورداری از بزرگ‌ترین ناوگان یخ‌شکن جهان، به‌تازگی تصمیم به بازسازی یک پایگاه نظامی در جزایر نووسیبیرسک گرفته است که از حدود ۲۰ سال پیش رها شده بود. شروع عملیات میلیتاریستی در این حوزه جغرافیایی می‌تواند بر محیط‌زیست قطب شمال اثر تخریبی بگذارد. به همین دلیل پوتین ضمن تأکید بر حاکمیت چندقرنی روسیه در این حوزه جغرافیایی، اعلام کرده است تحرکات جدید روسیه در قطب شمال صرفاً نظامی نیست و مسکو هواشناسان و دانشمندان را هم به منطقه مورد نظر اعزام خواهد کرد. روسیه در دوران جنگ سرد نیز در قالب رویارویی سیاسی و نظامی در مقابل آمریکا در قطب شمال حضور فعالانه داشت اما اینک با توجه به خاتمه شرایط عصر جنگ سرد و بالطبع تغییر انگیزه‌های حضور در این منطقه، تأکید رهبران روسیه بر پیگیری فعالیت در این منطقه منبعت از سه هدف بزرگ است: اعلام حاکمیت روسیه بر قطب شمال، حفاظت از منافع اقتصادی، قدرت‌نمایی روسیه با ابزار نظامی و اعلان همپایگی با سایر قدرت‌های بزرگ جهان در جهت دفاع راهبردی از منافع ملی روسیه در مدار شمالی. (جوان، ۱۳۹۲، ص سیاسی)

نمایش قدرت نظامی روسیه در قطب شمال از طریق برگزاری رزمایش‌های نظامی و گشت‌زنی دریایی صورت می‌گیرد. از سال ۲۰۰۷ این کشور گشت‌زنی دریایی خود را با رزمناو هسته‌ای پتر کبیر در دریای مدیترانه، کارائیب، اقیانوس اطلس جنوبی و هند از سر

گرفت و در سال ۲۰۰۸ این گشت‌زنی را در قطب شمال و در نزدیکی مناطق دفاعی نروژ و دانمارک تشدید کرد. در سال ۲۰۰۷ نیز، بمبافکن‌های روسیه برای اولین بار پس از پایان جنگ سرد بر فراز قطب شمال به پرواز درآمدند. پس‌ازاین، روسیه طرح‌های بلندپروازانه را برای مدرن‌سازی نیروی دریایی مستقر در قطب شمال به اجرا درآورد. به‌عنوان مثال، پس از سفر موفقیت‌آمیز رزمناو پتر کبیر در سراسر جهان در سال ۲۰۰۷، وزارت دفاع اعلام کرد که سه رزمناو دیگر مجهز به موشک‌های هسته‌ای را ارتقا خواهد داد. در حال حاضر، کوزنتسوف، تنها ناو هواپیمابر روسیه، در قطب شمال است. ناوشکن کولاکوف نیز در سال ۲۰۱۱ تعمیر و به ناوگان شمالی افزوده شد. افزون بر این، نیروی هوایی روسیه در این منطقه شامل ۲۰۰ هواپیمای جنگی و ۵۰ هلیکوپتر است. همچنین مقامات مسکو در حال برنامه‌ریزی برای تجهیز زیردریایی دلتا کلاس IV با حداقل ۱۰۰ موشک می‌باشند (جوان ۱۳۹۲، ص سیاسی) که تا سال ۲۰۳۰ در حال آماده‌باش است. طبق برنامه‌ریزی وزارت دفاع روسیه، در آینده زیردریایی تایفون جای خود را زیردریایی هسته‌ای نسل چهارم خواهد داد. Yuri Dolgoruky، اولین زیردریایی ساخته شده پس از فروپاشی شوروی، در ژانویه ۲۰۱۳ در ناوگان شمالی به کار گرفته شد. همچنین دو زیردریایی Alexander Nevsky و Vladimir Monomakh تحت آزمایش هستند و زیردریایی چهارم Prince Vladimir در حال ساخت است. این زیردریایی‌ها با داشتن انواع موشک‌های کروز، قادر به انجام مأموریت‌های چندمنظوره از جمله حمله به هواپیماهای دشمن و اهداف ساحلی هستند. علاوه بر این، برای ارائه خدمات لجستیکی پشتیبانی در ناوگان شمالی، یک مرکز جدید با ۱۵۰۰۰ پرسنل در سال ۲۰۱۲ تأسیس شد. (سرجونین-۲۰۱۳، ص دفاعی) به نظر می‌رسد حضور نظامی مجدد روسیه در قطب شمال، بازگشت دیپلماسی مسلح به عرصه سیاسی این کشور است که در نتیجه ضعف اقتصادی و تکنولوژی روسیه، رهبران مسکو تمایل به استفاده از ابزار نظامی برای حفاظت از منافع ملی خود در این منطقه را دارند. گفتنی است این وضعیت باعث شروع مسابقه تسلیحاتی و نظامی در منطقه توسط کشورهای حاضر در شورای قطب شمال خواهد شد. شورای قطب شمال، در سال ۱۹۹۶ در اوتواوا برای حفاظت از محیط زیست قطب شمال و برای بهبود رفاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مردم قسمت شمالی ایجاد شده است. اعضای این شورا را کشورهای کانادا، دانمارک، فنلاند، ایسلند، نروژ، فدراسیون روسیه، سوئد و ایالات متحده تشکیل می‌دهند. علاوه بر کشورهای فوق، ناتو نیز برای دستیابی به ۹۰ میلیارد

جایگاه ژئوپلیتیک قطب شمال و تدارک صحنه بازی در آینده (باتأکید بر نقش روسیه) / اسدی

بشکه نفت و ۳۰ درصد منابع گازی کشف نشده جهان در این منطقه به اشکال گوناگون فعال بوده است. امری که واکنش کرم‌لین را برانگیخته است. با نگاهی به اقدامات روسیه در قطب شمال و آغاز تحرکات میلیتاریستی این کشور به نظر می‌رسد، احیای قدرت امپراتوری سال‌های جنگ سرد و حتی قبل‌تر از آن به شکل ویژه‌ای در دستور رهبران روسیه قرار گرفته است. (Chaturvedi, 2000, p:453)

سؤال‌های تحقیق

سؤال‌های تحقیق پیش رو بر اساس مجهولاتی است که در ذهن محقق شکل گرفته و به دنبال کشف و پاسخی برای پی بردن به آن می‌باشد. سؤال‌های تحقیق به شرح زیر می‌باشند:

۱- علت اصلی اراده و گرایش شدید قدرت‌های جهانی جهت رویارویی و حضور در قطب شمال چیست؟

۲- آیا قطب شمال و اقیانوس منجمد شمالی صحنه نبرد و صحنه بازی جدید بازیگران بین‌المللی در آینده خواهد بود؟

۳- اگر قطب شمال صحنه بازی در آینده باشد، بازیگران چه کسانی و فرمول بازی چیست؟

۴- نقش روسیه در آینده ژئوپلیتیک قطب شمال چه خواهد بود؟

فرضیات تحقیق

۱- علت اصلی گرایش به حضور قدرت‌های جهانی در قطب شمال، افزایش سرعت ذوب شدن یخ‌های قطب شمال و تسهیل دسترسی به منابع غنی هیدروکربنی موجود در آن می‌باشد.

۲- قطب شمال صحنه بازی جدید در رویارویی ژئوپلیتیک بازیگران بین‌المللی در آینده خواهد بود.

۳- بازیگران و تأثیرگذاران اصلی صحنه قطب شمال روسیه، کانادا و آمریکا، چین و اتحادیه اروپا خواهند بود؛ و فرمول بازی منابع هیدروکربن

۴- نقش روسیه در ژئوپلیتیک قطب شمال بسیار اساسی و تعیین‌کننده‌تر از سایر قدرت‌ها خواهد بود.

محیط‌شناسی و یافته‌های تحقیق

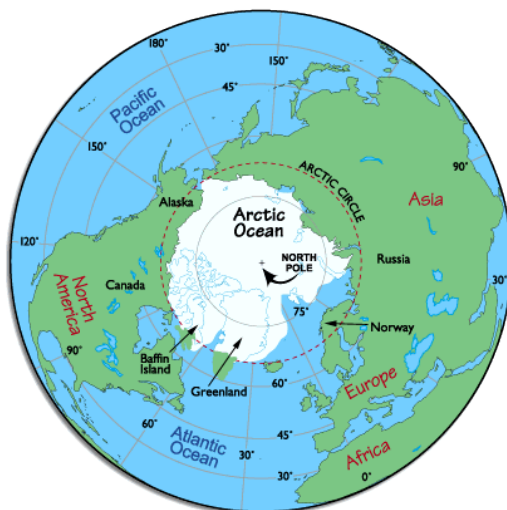
نگاهی به ویژگی‌ها و دلایل ژئوپلیتیک اهمیت قطب شمال

رایج‌ترین و اساسی‌ترین تعریف از قطب شمال این است که یک منطقه خشکی و دریایی در دایره قطبی (دایره‌ای که عرض آن ۶۶,۳۴ درجه شمالی باشد) است (Rourke, 2012, 1) هشت کشور حاضر در دایره قطب شمال عبارت‌اند از: آمریکا، کانادا، روسیه، نروژ، دانمارک، فنلاند، سوئد و ایسلند.

فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، دوره ۱۷، شماره ۵۷، زمستان ۱۴۰۰

کشورهای ساحلی قطب شمال نیز: آمریکا، روسیه، کانادا و دانمارک (به‌واسطه گرینلند) و نروژ (نقشه شماره ۱)

در قرن بیستم منطقه‌ی قطب شمال منطقه با منافع نظامی بود که مورد استفاده ناتو و شوروی به‌عنوان پایگاهی برای زیردریایی‌های هسته‌ای و منطقه‌ای برای آزمایش موشک‌های بالستیک قاره‌پیما بود. از دهه گذشته به لطف تغییرات آب و هوایی قطب شمال دوباره اهمیت ژئوپلیتیکی پیدا کرده است. (Gorenburg.2011.1) قطب شمال در طول چند دهه گذشته حدود دو برابر بیشتر از بقیه جهان گرم‌تر شده است. نقشه شماره ۲ گویای این مطلب است.

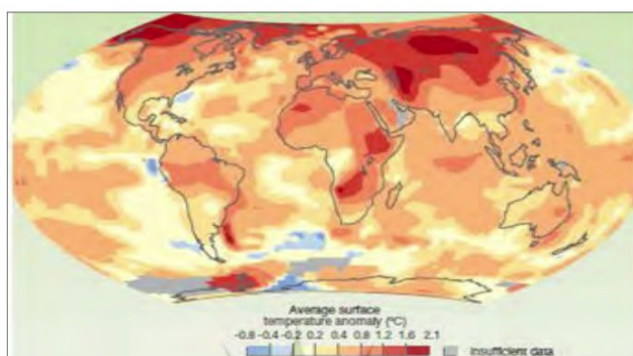

نقشه ۱ (محدوده‌ی قطب شمال – grindheim.2009.1)

گرم شدن کره زمین باعث شده تا از میزان یخ‌های قطب شمال در نتیجه ذوب شدن آن‌ها کاسته شود و ۱۹۷۰ تا ۲۰۰۷ از بین رفته است، (Hassol & Sommerkorn.2010.8) مرکز داده‌های یخ و برف ملی آمریکا گزارش داده که متوسط گسترش یخ در سال ۲۰۰۷ حدود ۴,۱۳ میلیون کیلومتر مربع بوده است که در مقایسه با سال ۱۹۷۹ که ۶,۷۴ میلیون کیلومتر مربع بوده کاهش چشمگیری داشته است. همچنین ضخامت یخ‌ها در این فاصله نیز کاهش یافته است مرکز ارزیابی تغییرات اقلیمی قطب شمال نیز تخمین زده که ۸ درصد میزان متوسط سالانه یخ دریا در ۳۰ سال گذشته کاهش یافته است که این میزان در مناطق نزدیک اقیانوس اطلس به ۲۰ درصد نیز می‌رسد. هیات بین‌المللی دولتی

جایگاه ژئوپلیتیک قطب شمال و تدارک صحنه بازی در آینده (با تأکید بر نقش روسیه) / اسدی

تغییرات اقلیمی (ipcc) بر اساس داده‌های ماهواره‌ای از سال ۱۹۷۸ نشان داده که متوسط سالانه وسعت یک دریا در قطب شمال ۲,۷ درصد کاهش داشته است که این امر در تابستان‌ها به میزان متوسط ۷ درصد بوده است در نتیجه ثبات یخ‌های قطب شمال به خطر افتاده و در نتیجه مقدار کل آب‌های آزاد افزایش یافته است. تغییرات یخ دریا همچنین تأثیراتی را بر فراوانی و توزیع گونه‌های خود به شمال از جمله خوب و خرس قطبی همچنین ماهی قزل‌آلا، گوزن کانادایی و گوزن شمالی دارد (نقشه شماره ۳ ذوب یخ‌های بین سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۰۵ نشان می‌دهد)

نقشه ۲ - افزایش درجه حرارت سالیانه برای سال‌های ۲۰۰۱-۲۰۰۵ -
sommerkorn&hassol.2010:8

اهمیت قطب شمال

نتایج مطالعات جدید انجام‌شده بر روی منابع معدنی نهفته در منطقه قطب شمال توسط سازمان زمین‌شناسی ایالات متحده به‌تازگی منتشر شده است این کار با کمک چند سازمان بین‌المللی انجام و منجر به کشف ۹۰ میلیارد بشکه نفت، ۱,۶۷۰ تریلیون فوت مکعب برابر با ۱۵۰,۳۰۰,۰۰۰,۰۰۰ مترمکعب گاز و ۴۴ میلیارد بشکه گاز مایع که هر سه از نظر فنی قابل بازیافت می‌باشند. در ۲۵ نقطه زمین‌شناسی تعیین‌شده که تصور می‌رفت نقاط انرژی خیز باشند گردید. این مقادیر جمعاً ۲/۵ درصد کل ذخایر کشف‌شده در جهان را تشکیل می‌دهند. تخمین زده می‌شود که منطقه قطب شمال دارای ۱۳٪ ذخایر نفت کشف‌شده، ۳۰٪ گاز کشف‌شده در ۲۰٪ گاز مایع کشف‌شده در جهان باشد، که از این میزان حدود ۸۴٪ در وسط اقیانوس منجمد شمالی قرار گرفته است. (مجله، National Driller، ۲۰۱۱، ص ۱۸)

ارزش اقتصادی قطب شمال

اطلاعات ماهواره‌ای جمع‌آوری شده از سال ۱۹۷۹ نشان می‌دهند هم ضخامت لایه یخ در قطب شمال و هم گستره یخ‌های شناور در دریا، به‌خصوص طی ماه‌های فصل تابستان به شکل قابل‌ملاحظه‌ای کاهش یافته است. به گفته مرکز ملی اطلاعات برف و یخ ایالات متحده، وسعت یخ در قطب شمال (که معمولاً در ماه دسامبر به حداقل می‌رسد) در سپتامبر ۲۰۱۱ حدود ۳٫۶۱ میلیون کیلومتر مربع بوده است، یعنی حدود ۴۹ درصد کمتر از میانگین وسعت یخ قطبی بین سال‌های ۱۹۷۹ تا ۲۰۰۰. ذوب شدن یخ روند اکتشاف منابع طبیعی را در شمالی‌ترین نقطه کره زمین تسریع می‌کند. گزارش زمین‌شناختی ایالات متحده که از سال ۲۰۰۸ سالانه منتشر می‌شود برآورد می‌کند حدود ۱۳ درصد نفت کشف نشده جهان و حدود ۳۰ درصد ذخایر گاز طبیعی کشف نشده کره زمین در مدار قطبی قرار دارند. (استراتفور، ۲۰۱۳، صفحه ۴ تحلیل)

علاوه بر این، عقب‌نشینی و نازک شدن لایه یخ در سطح قطب موجب باز شدن مسیرهای تجاری جدیدی می‌شود. در سال ۲۰۱۲ در مجموع ۴۶ کشتی با حمل حدود ۱٫۳ میلیون تن بار از مسیر دریای شمال عبور کردند، مسیری که تا سواحل شمالی روسیه گسترده شده است. این در حالی است که یک سال پیش از آن در ۲۰۱۱ تنها ۳۴ کشتی با حمل ۸۲۰ هزار تن از مسیر مورد اشاره تردد کرده بودند. در واکنش به اهمیت فزاینده مسیر جدید، روسیه "سازمان دولتی مسیر دریای شمال" را در ماه مارس با هدف نظارت بر کشتی‌رانی در این مسیر ایجاد کرد.

تمایل برای سود بردن از دسترسی بیشتر به قطب تنها محدود به کشورهای اطراف مدار قطبی نمی‌شود. اروپا از دیرباز در پی یافتن مسیر کشتی‌رانی جایگزینی به سوی آسیا بوده است، مسیری که به لحاظ اقتصادی امکان‌پذیر و مقرون‌به‌صرفه باشد. یک مسیر جدید به اروپایی‌ها کمک می‌کند از شر گلوگاه‌های پر تعداد مسیر تجاری آسیا مانند کانال سوئز راحت شوند و دسترسی بهتری به بازارهای مصرفی در حال گسترش آسیا بیابند. چین هم توجه ویژه‌ای به منطقه قطب شمال نشان داده است. پکن طی سال‌های گذشته دائماً در حال مذاکره و گفتگو با کشورهای نوردیک (کشورهای اسکاندیناوی و اطراف آن شامل سوئد، نروژ، دانمارک، فنلاند و ایسلند) بوده است تا از تلاش این کشور برای به دست آوردن "موقعیت

جایگاه ژئوپلیتیک قطب شمال و تدارک صحنه بازی در آینده (با تأکید بر نقش روسیه) / اسدی

ناظر" در شورای قطب حمایت کنند. برای کشورهایمانند چین که دسترسی مستقیم به قطب شمال ندارند، روابط دیپلماتیک با کشورهای اطراف این منطقه از جهان و نیز مشارکت در گروه‌هایی مانند شورای قطب از اهمیت بالایی برخوردار است، چه فرصت استفاده آن‌ها را از مسیرهای جدید کشتی‌رانی و منابع طبیعی افزایش می‌دهد. گرچه "موقعیت ناظر" در شورای قطب شمال به یک کشور امکان اعمال نفوذ مستقیم را در امور قطب نمی‌دهد، شرکت در جلسات آن و کمک‌های تحقیقاتی به کشور ناظر امکان می‌دهد دریابد بازیگران اصلی قطب شمال چه برنامه‌هایی در سردارند. چنین کشورهایی همچنان ممکن است به تقویت روابط خود با تک‌تک اعضای شورای قطب روی آورند تا به این شکل دسترسی بهتری به این منطقه از جهان داشته باشند (منافع چین در گرینلند و ایسلند خود شاهد این مدعا است).

کشتی‌رانی در مسیر دریای شمال، در مقایسه با عبور از مدیترانه و کانال سوئز طول مسیر بین روتردام (هلند) و شانگهای (چین) را به شکل قابل توجهی کاهش می‌دهد. در واقع مسیر دریای شمال ۲۰ درصد کوتاه‌تر از مسیر متعارف مدیترانه است؛ اما با وجود ذوب شدن یخ‌های قطبی، دشواری تعیین مسیر، محدودیت‌های فصلی استفاده از این مسیر، هزینه بالای بیمه حمل‌ونقل و زیرساخت‌های ضعیف در طول مسیر همچنان امکان استفاده کامل را از مسیر دریای شمال محدود می‌کند. (استراتفور، ۲۰۱۳، صفحه ۵ تحلیل)

اهمیت استراتژیکی قطب شمال برای روسیه

امروز نزدیک به ۶۰ میدان هیدروکربنی بزرگ در این منطقه کره زمین واقع شده که از میان آن‌ها ۴۳ میدان به روسیه تعلق دارد. منابع روسیه در حدود ۸۰ درصد ذخایر جهانی قطب شمال هستند. به همین خاطر، شرکت‌های روس بیشترین امید خود را به مناطق شمالی کشور بسته‌اند و قصد دارد این کار را فعال کنند. (صدای روسیه - ۲۰۱۳ - اخبار اقتصادی)

حوضه اقیانوسی قطب شمال، یک دریای استراتژیک با تضمین‌های وسیع ژئوپلیتیک

محققان با دلایل آشکار به‌طور مستقیم و غیرمستقیم ثابت کردند که ملاحظات عملیات بازدارندگی اتمی به‌وسیله غرب، بر نظریه هارتلند مبتنی بوده است و وجود سلاح‌های اتمی به‌منظور جبران عدم توازن احتمالی قدرت بین روسیه و غرب، به سبب سودمندی‌های استراتژیکی که از قبل با استفاده از نظریه مکیندر حاصل شده بود، لازم به نظر می‌رسید. قدرت‌های هسته‌ای با تجهیز غیر مؤثر سطح کشتی‌ها، باب جدیدی گشوده‌اند و قابل کشتیرانی شدن و تردد در اقیانوس اطراف قطب شمال

به وسیله زیردریائی‌ها، افسانه شکست‌ناپذیری هارتلند را بر هم می‌زند و بدین‌وسیله جزیره جهانی در حقیقت به صورت یک جزیره آزاد درمی‌آید؛ بنابراین گشایش اقیانوس طبق عقیده کلازوتیس به وقوع می‌پیوندد و طبق نظر والترز: وقتی زیردریایی‌ها در آینده به صورت کشتی‌های زنده تجاری فعالیت کنند، حوضه اقیانوس قطب شمال به یک دریای استراتژیک با تضمین‌های وسیع ژئوپولیتیکی در خواهد آمد. (عزتی، ۱۳۸۸، ص ۲۳۳)

علت حساسیت بیش از حد روسیه در قطب شمال

هرچند مسکو تلاش دارد برای پیشبرد ادعاهای سرزمینی خود در قطب شمال مسئله وجود ذخایر زیرزمینی را برجسته کند، اما کارشناسان می‌گویند که بعد نظامی تقویت حضور روس‌ها در این پهنه آبی بر دیگر ابعاد آن غلبه دارد. از این منظر قطب شمال به دلیل موقعیت جغرافیایی منحصربه‌فرد آن نسبت به روسیه از لحاظ اشراف بر مناطق مختلف این کشور برای هرگونه حمله نظامی احتمالی، جایگاه راهبردی دارد و از این منطقه می‌توان هر بخشی از خاک روسیه را موشک‌باران کرد. کنستانتین سیوکوف معاون اول آکادمی جغرافیای سیاسی روسیه می‌گوید: حمله گسترده موشک‌های کروز با دقت بالا علیه روسیه تنها در صورت پرتاب از کشتی‌ها یا پایگاه‌های جنگی مستقر در قطب شمال مؤثر خواهد بود؛ و واقعیت این است که موشک‌های کروز پرتاب‌شده از مناطق دیگر به دلیل محدودیت بردشان قادر به نابود کردن اهداف تعیین‌شده تنها در بخش‌های خاصی از روسیه می‌باشند. (ایرنا، ۱۳۹۲، ص ۲)

قطب شمال، جبهه جدید رویارویی روسیه و چین با آمریکا و ناتو

باید گفت که هرچند روسیه و اعضای ناتو به‌عنوان دو قطب اصلی مدعی مالکیت بر سر اراضی قطب شمال برای توجیه ادعاهای خود بر منافع اقتصادی موجود در آن تأکید می‌کنند، اما تلاش دو طرف برای حفظ و تقویت برتری خود در این بخش از شمالگان در اصل ریشه در اهمیت نظامی راهبردی آن دارد. از این نظر اعضای ناتو به سردمداری آمریکا می‌کوشند با توسعه نفوذ خود در قطب شمال به هدف تسلط جغرافیایی بر سرزمین پهناور روسیه دست یابند و روس‌ها نیز با آگاهی از این مهم با تلاش برای گسترش حضور نظامی خود در شمالگان برای مقابله با این وضعیت سعی می‌کنند. بر این اساس نیاز به ایجاد ساختار جدید راهبردی در قطب شمال از یکی از اولویت‌های روسیه مبنی بر دفاع از منافع

جایگاه ژئوپلیتیک قطب شمال و تدارک صحنه بازی در آینده (با تأکید بر نقش روسیه) / اسدی

ملی روسیه بر محور تضمین امنیت کشتی‌های نظامی و غیرنظامی روسی و صیانت از منابع روس‌ها در این منطقه از جمله در فلات قاره ناشی می‌شود.

تشکیلات نظامی جدید در حد یک منطقه نظامی خواهد بود، اما به‌طور رسمی چنین نامی بر آن اطلاق نمی‌شود و شمار مناطق نظامی روسیه افزایش نخواهد یافت. روسیه همانند قبل چهار منطقه نظامی خواهد داشت، اما ساختار قدرتمند جدیدی بر مبنای ناوگان شمالی بر آن افزوده خواهد شد.

ساختار جدید که فرماندهی راهبردی متحد ناوگان شمال نام‌گرفته است، وظیفه حفاظت از مرزهای روسیه در منطقه شمالگان را بر عهده خواهد داشت. (ایرنا، ۱۳۹۲، ص ۳)

توسعه نظامی با پوشش فعالیت اقتصادی

بدیهی است که مقام‌های روس برای پرهیز از متشنج شدن هر چه بیشتر مناسبات شکننده خود با غرب تلاش می‌کنند تا حد ممکن از نظامی کردن برنامه‌های خود برای توسعه حضور در قطب شمال خودداری کنند و تلاش برای گسترش تأسیسات نظامی‌شان در این پهنه را تحت پوشش دفاع از منافع ملی و اقتصادی توجیه کنند، اما برخی از مقام‌های کرملین که به‌صراحت لهجه در کشورشان شهرت دارند، چندان به این مسئله پایبند نیستند. دمیتری راگوزین معاون نخست وزیر روسیه در امور دفاعی از جمله این شخصیت‌هایی است که چند ماه پیش اعلام کرد باید حضور نیروی دریایی نظامی در قطب شمال برای دفاع از منافع ملی کشورش در این منطقه در مقابل تجاوز کشورهای عضو ناتو تقویت شود. وی گفت: بدیهی است که فعالیت‌های نظامی برای حفاظت از بلندپروازی‌های اقتصادی ضروری است. اهمال در بهره‌برداری از منابع انرژی از سوی روسیه که یک خط ساحلی گسترده در قطب شمال دارد، بسیار عجیب و غریب خواهد بود. این یک مسئله اقتصادی نیست، بلکه موضوعی ژئوپلیتیکی است که با دفاع ملی مرتبط است. راگوزین که به دلیل بیش از چهار سال حضور در نمایندگی روسیه در ناتو با روحیه توسعه‌طلبانه غرب در چارچوب ناتو به‌خوبی آشنا و از تبعات آن برای منافع کشورش نگران است، اضافه کرد: با توجه به تلاش ناتو برای تقویت حضور نظامی خود در منطقه قطب شمال حداقل از سال ۲۰۰۹ تاکنون، روسیه باید برنامه‌های اقتصادی خود در این منطقه را با ظرفیت‌های صنعت کشتی‌سازی‌اش هماهنگ کند. (ایرنا، ۱۳۹۲، صفحه ۴)

اظهارات مقام‌های ارشد روس درباره اهمیت سوق‌الجیشی قطب شمال برای حفظ موازنه قوا میان این کشور و اعضای ناتو نشان می‌دهد که مسکو با دقت تمام هرگونه تحرک غرب در شمالگان را رصد و برای تقویت برتری نظامی خود در آن می‌کوشد. با این نگاه بود که نیروهای ته‌اجمی هوآبرد روسیه و واحدهای ویژه حمل‌ونقل هوایی این کشور اواخر سال گذشته یک رزمایش در قطب شمال انجام دادند. آرکادی باخین معاون اول وزیر دفاع روسیه در همان زمان اعلام کرد که در این رزمایش ۴۰ تن انواع محموله از دو فروند هواپیمای ایلوشین ۷۶ برای شرکت‌کنندگان تأمین شده است که همین امر نشان‌دهنده بزرگی این برنامه نظامی می‌باشد. وی بدون افشای جزئیات این رزمایش نظامی گفت: این عملیات نشان داد که نیروهای مسلح روسیه برای ارائه هرگونه کمک به گروه‌های اکتشافی قطبی، غیرنظامیان و واحدهای نظامی مستقر در قطب شمال آمادگی دارند. از سوی دیگر روسیه به‌طور رسمی یک برنامه میان‌مدت با هدف استقرار یک نیروی مسلح ترکیبی مرکب از واحدهای نظامی، مرزبانی و گارد ساحلی تا سال ۲۰۲۰ برای حفاظت از منافع سیاسی و اقتصادی خود را در قطب شمال تدوین کرده است. (Baev, 2007, p:7)

اهمیت راهبردی شمالگان در چشم‌انداز امنیت ملی روسیه به‌ویژه زمانی آشکار می‌شود که بدانیم دمیتری راگوزین معاون نخست وزیر این کشور در امور دفاعی دسامبر سال گذشته اعلام کرد که مسکو با خطر از دست دادن حق حاکمیت خود تا اواسط قرن ۲۱ در صورت بی‌توجهی به منافع ملی‌اش در این منطقه در مقطع کنونی مواجه است. (ایرنا، ۱۳۹۲، صفحه ۵)

سرمایه‌گذاری کلان روسیه در قطب شمال برای مقابله با ادعاهای ناتو

روسیه که دیگر مانند شوروی سابق از قابلیت تأثیرگذاری بر مناقشات خود با دیگر کشورها یا ساختارهای منطقه‌ای و بین‌المللی با اتکای صرف بر زرادخانه‌های تسلیحاتی‌اش برخوردار نیست، واقعیت جهان امروز مبنی بر ضرورت سرمایه‌گذاری برای توسعه اقتصادی مناطق مختلف این کشور به‌عنوان ضامن حفظ حق حاکمیت را به‌خوبی درک می‌کند.

بر مبنای همین دیدگاه گفته می‌شود که مسکو برای تحکیم حق حاکمیت خود بر بخشی از قطب شمال و تقویت ادعاهای سرزمینی خود در این بخش مهم از کره زمین تصمیم گرفته است سرمایه‌گذاری‌های کلانی را در میان‌مدت برای توسعه منطقه قطب شمال انجام دهد. در همین راستا ایگور ایسلیونایوف وزیر توسعه مناطق روسیه چند ماه قبل از برنامه

جایگاه ژئوپلیتیک قطب شمال و تدارک صحنه بازی در آینده (با تأکید بر نقش روسیه) / اسدی

راهبردی کشورش برای سرمایه‌گذاری ۶۳ میلیارد دلاری در شمالگان تا سال ۲۰۲۰ خبر داد. گفته می‌شود که قرار است بر اساس برنامه میان‌مدت روسیه برای توسعه قطب شمال در این منطقه طرح‌های کلان اقتصادی و اجتماعی اجرا شود که پیش‌بینی می‌شود بخش بزرگی از آن در زمینه استقرار تأسیسات و زیرساخت‌های نظامی و اکتشاف انرژی باشد که انتظار می‌رود نیمی از بودجه کلان اختصاص یافته برای توسعه قطب شمال روسیه توسط شرکت‌های دولتی این کشور تأمین شود. هرچند تجربه روسیه نشان می‌دهد که اجرای دقیق برنامه‌های توسعه این کشور در مناطق مختلف می‌تواند با کش‌وقوس‌های فراوانی همراه باشد، اما صرف اختصاص ۶۳ میلیارد دلار برای توسعه قطب شمال حاکی از اهمیت جایگاه راهبردی این منطقه در برنامه میان و بلندمدت روس‌ها برای حفظ برتری خود در رأس کره زمین است. می‌توان گفت که منطقه قطب شمال با توجه به موقعیت جغرافیایی - سیاسی ویژه آن نقش مهمی در مناقشات جاری و آتی روسیه و ناتو به‌عنوان میراث داران جنگ سرد و بلوک‌های سیاسی شرق و غرب بازی می‌کند. اهمیت منطقه قطب شمال در تغییر موازنه قوا میان مسکو و کشورهای غربی زمانی مضاعف می‌شود که دسترسی و استخراج منابع غنی هیدروکربنی موجود در این منطقه که حجم آن میلیاردها مترمکعب برآورد می‌شود، به دلیل افزایش ذوب شدن یخ‌های قطبی تسهیل شود. (آبزرور، ۲۰۱۳، ص آنالیز)

آمریکا و نظامی سازی قطب شمال

از معدود مناطق سطح کره زمین که تاکنون از آلوده سازی مستقیم یا غیرمستقیم وسیع توسط ارتش آمریکا در امان بوده است قطب شمال می‌باشد. در یکی از برنامه‌های نسبتاً جدید که عمری تقریباً سی‌ساله دارد نیروی دریایی و هوایی آمریکا در تلاش برای نظامی سازی قطب شمال به بهانه افزایش سطح امنیت این کشور است که باعث تقابل‌هایی با کشورهای هم‌جوار قطب، به‌خصوص روسیه شده است. این تقابل تا حدی است که طرف‌های مناقشه بدون در نظر گرفتن خطرات زیست‌محیطی ناشی از دخالت در طبیعت قطب در حال بارگذاری تسلیحات استراتژیک مانند موشک‌های دارای کلاهک هسته‌ای خود در این منطقه هستند. سؤال این است که آیا گروه‌های تروریستی در حدی قوی شده‌اند که بتوانند از سردترین و منجمدترین بخش کره زمین امنیت آمریکا را به خطر بیندازند؟! یقیناً پاسخ این سؤال منفی خواهد بود و هدف آمریکا از حضور نظامی در قطب شروع یک برنامه استراتژیک راهبردی علیه روسیه و چین در آینده می‌باشد؛ اما واقعیت آن است که مسافت بیشتر

آب‌های قطب شمال با مرزهای آمریکا نسبت به روسیه که کاملاً از لحاظ جغرافیایی بر آنجا مسلط می‌باشد برای آمریکا یک ضعف بزرگ می‌باشد. (project censord, 2009-p:6)

تحركات نظامی وسیع ناتو به رهبری آمریکا در قطب شمال

روزهای پایانی سال ۲۰۱۲ آمریکا و چند کشور عضو ناتو مانور نظامی وسیعی را در حوزه قطب شمال برگزار کردند که برای برخی کشورها از جمله روسیه نگرانی‌های شدیدی را به وجود آورد. در این رزمایش بزرگ یک‌هفته‌ای که با عنوان «رزمایش ضد تروریستی» انجام شد، ۱۶ هزار نظامی از کشورهای آمریکا، انگلیس، کانادا، فرانسه و هلند شرکت داشتند و انجام عملیات مشترک هنگام وقوع مناقشه و حملات تروریستی را تمرین کردند. رزمایش بزرگی در این سطح صرفاً به بهانه مقابله با تروریسم دور از ذهن بوده و یقیناً این تحركات علل دیگری را شامل می‌گردد؛ زیرا تاکنون هیچ گروه تروریستی وجود نداشته است که دارای امکانات لازم همچون ناوهای یخ‌شکن و نیروهای آموزش‌دیده برای قطب منجمد بوده و بتواند برنامه‌ای را برای حمله از سوی حوزه سراسر یخ‌زده قطب شمال به آمریکا و یا هر کشور هم‌جوار دیگر داشته باشد؛ اما کارشناسان نظامی خوب می‌دانند که این اقدامات در راستای تضعیف موقعیت ژئوپلیتیک روسیه انجام می‌گردد.

اخیراً نیروی دریایی آمریکا در حال مجهز کردن خود برای انجام جنگ در زیر و سطح دریا در قطب است. همچنین آمریکا در حال بازسازی و تقویت یگان‌های دریایی خود در حوزه دریایی قطب شمال بوده و علاوه بر آن ده‌ها فروند از جنگنده‌های F-22 خود را نیز در منطقه آلاسکا مستقر کرده است. پنتاگون نیز در حال نصب تأسیساتی در نواحی مختلف قطب شمال برای زیر نظر گرفتن فعالیت‌های دیگر کشورهای مدعی در این منطقه است. (واشنگتن تایمز، ۲۰۰۷، ص ویژه)

پنتاگون تحت فشار است تا توجه بیشتری به نگرانی‌های امنیتی در مورد قطب شمال داشته باشد. زیردریایی‌های فعلی قادر به رویارویی با شرایط قطب نیستند و گارد قطبی هم تنها سه کشتی یخ‌شکن کهنه در اختیار دارد. در آوریل ۲۰۱۱ اوپاما با ایجاد تغییرات سازمانی در تقسیم جغرافیایی در ساختار فرماندهی به این موضوع واکنش نشان داد. طبق این تغییرات بر مسئولیت واحدهای شمالی در مورد ناحیه قطبی و مرز آمریکا با روسیه در آلاسکا افزوده شد. فرماندهی واحدهای شمالی موظف شد طرح‌هایی را برای افزایش و مدرن

جایگاه ژئوپلیتیک قطب شمال و تدارک صحنه بازی در آینده (با تأکید بر نقش روسیه) / اسدی

سازی نیروهای ویژه این منطقه تهیه کند.

این در حالی است که هیچ‌گونه ارزیابی زیست‌محیطی از این اقدامات انجام نشده و هرگونه نظارتی از سوی مجامع بین‌المللی از جمله کمیته مستقر در سازمان ملل که به امور دیپلماتیک مربوط به قطب شمال می‌پردازد از سوی آمریکا رد می‌شود. (مشرق، ۱۳۹۱، ص گزارش ویژه)

اقدامات نظامی دیگر کشورهای هم‌جوار قطب شمال

در آگوست ۲۰۱۱ کانادا یک مانور نظامی بزرگ را در قطب شمال اجرا کرد که شامل به‌کارگیری ۱۰۰۰ یگان مسلح از هواپیماهای جنگی، ترابری هوایی پشتیبانی و پیاده‌نظام بوده است. در همین سال ارتش آمریکا و دانمارک نیز مانور مشابهی را اجرا کردند. همچنین دولت کانادا اقدام به تأسیس دانشکده نظامی در ناحیه قطب کرده است و در نظر دارد کشتی‌های گشت زنی خود را تا ۸ مورد برای تأمین امنیت گذرگاه‌های دریایی قطبی افزایش دهد؛ که آمریکا و کانادا در مورد قطب شمال همکاری‌های نزدیکی داشته‌اند ولی نشانه‌های ایجاد نارضایتی در واشنگتن نسبت به تحرکات کانادا در حال بروز است. واشنگتن قویاً با ادعای مالکیت کانادا بر گذرگاه دریایی شمال غربی که می‌تواند در آینده سودآور باشد مخالف و معترض است. در ژانویه ۲۰۱۱ نخست‌وزیر انگلیس دیوید کامرون نشستی را برای بررسی همکاری در مورد قطب شمال با شرکت کشورهای هم‌جوار قطب تشکیل داد. در سال ۲۰۰۹ توافق‌نامه‌ای برای همکاری نظامی با عنوان (همکاری دفاعی شمالی) بین سوئد، نروژ، فنلاند، دانمارک و ایسلند به امضا رسید و در نشست لندن انگلیس نیز به این معاهده پیوست. (سیمون، ۲۰۱۳، ص ۹)

آگوست ۲۰۰۹ نروژ نیز بخشی از نیروی هوایی خود را به ناحیه‌ای نزدیک قطب شمال انتقال داد. همچنین سوئد قصد دارد حضور نیروی هوایی و گشت زنی زیردریایی‌های خود را در قطب افزایش دهد تا به آنچه که تأمین امنیت قطب می‌خواند کمک کند. احتمال یک درگیری نظامی بین روسیه و نروژ در جولای ۲۰۱۱ به وجود آمده بود که با دیپلماسی حل شد. در همین حال نخست‌وزیر وقت روسیه، ولادمیر پوتین از راه اندازی دو بریگاد جدید در قطب هر کدام دارای ۵۰۰۰ واحد نظامی هستند خبر داد. با این اقدام روسیه نگرانی‌های دیگر کشورهای هم‌جوار در مورد تقابل نظامی در قطب افزایش یافت. (سیمون، ۲۰۱۳، ص ۱۰)

موضوع گیری ناتو

در اکتبر ۲۰۰۹ رئیس ناتو ژنرال راسموسن حرف‌هایی در مورد خطرات امنیتی جدید بر زبان آورد: می‌دانیم که یخ‌های قطبی در حال ذوب شدن هستند و قطب سریع‌تر از سایر نقاط زمین در حال گرم شدن است. این به‌خودی‌خود یک تهدید نیست. از بسیاری جهات این اتفاق یک فرصت است که امکان باز شدن مسیر عبور بین اروپا و آسیا ایجاد می‌شود؛ اما ما نباید تدابیر امنیتی را دست‌کم بگیریم. تمامی بخش شمالی آمریکا در معرض خطر خواهد بود. افزایش کشتیرانی در این منطقه به معنای افزایش عملیات‌های جستجو است و رقابتی برای منابعی که تاکنون زیر یخ پنهان بوده‌اند به وجود خواهد آمد. با این حال ایجاد امنیت تنها از راه نظامی نیست؛ اما بدون نظامی سازی نیز ممکن نخواهد بود. من معتقدم که ناتو و نیروهای دیگر باید با هم برای بررسی جنبه‌های امنیتی تغییرات آب و هوایی همکاری کنند. (مشرق، ۱۳۹۱، ص ۴ از ۷)

اقدامات متقابل مسکو

روسیه تمامی منطقه قطب شمال را جزو قلمرو ملی خود می‌داند. نیروی دریایی روسیه در اقدامی نمادین یکی از زیردریایی‌های خود را به بستر دریای قطب رساند و پرچم این کشور را در آنجا نصب کرد. مقامات ارشد نظامی روسیه بارها اظهار کرده‌اند که به تلاش‌هایی که در جهت نظامی‌سازی قطب‌شمال صورت می‌گیرند، پاسخ درخور خواهند داد. پژوهشگران روس در قطب به کارهای علمی و پژوهشی می‌پردازند؛ و نظامیان نیز از نزدیک نظامی سازی این منطقه را زیر نظر دارند. راه اندازی دو بریگاد جدید در قطب که هر کدام دارای ۵۰۰۰ واحد نظامی هستند از آخرین اقدامات روسیه در قطب بوده است. (ویکی‌پدیا- ص مقالات)

تا سال ۲۰۲۰ روسیه بزرگ‌ترین ناوگان اتمی استراتژیک را در دریاهای شمال در خدمت خواهد داشت. کارشناسان روس معتقدند اگر سیستم دفاع موشکی آمریکا در دریا یا خشکی مستقر شود تهدیدی برای این ناوگان نخواهد بود.

روس‌ها آب‌های یخ‌زده قطب شمال را جای مناسبی برای موشک‌های حمل‌کننده کلاهک‌های اتمی خود می‌دانند و کشف آن‌ها را با توجه به شرایط محیطی بسیار سخت تصور می‌کنند. در واقع مناقشه تاریخی روسیه با غرب و آمریکا اکنون مسائل و موضوعات

جایگاه ژئوپلیتیک قطب شمال و تدارک صحنه بازی در آینده (با تأکید بر نقش روسیه) / اسدی

جدیدی را تجربه می‌کند که از مهم‌ترین آن‌ها اختلاف بر سر قطب شمال و نظامی سازی آن است. (مشرق، ۱۳۹۱، ص ۶ از ۷)

در ماه اوت ۲۰۰۷ روسیه اقدام به نصب پرچمی از جنس تیتانیوم در کف اقیانوس منجمد شمالی نمود، بعد از آن در سال ۲۰۰۸ بمبافکن‌های راهبردی روسیه در مناطق مختلف قطب شمال اقدام به گشت زنی هوایی نموده و بعد از آن به‌طور مستمر حضور نظامی روسیه در آن منطقه به‌صورت روزافزون در حال افزایش است، این در حالی است که کارشناسان غربی این قبیل اقدامات را توسعه‌طلبانه و تهاجمی خوانده و از آن با عنوان دیپلماسی مسلح روسیه یاد کرده‌اند که در آن با استفاده از ابزار نظامی و برای حفاظت از منافع ملی خود در قطب شمال ناچار به ایجاد مسابقه تسلیحاتی در این منطقه می‌باشد که این امر ناشی از ضعف اقتصادی و تکنولوژیک این کشور در قیاس با دیگر کشورهای مجاور می‌باشد. (Sergunin-2013 –P:3)

گرم شدن کره زمین، ذوب شدن یخ‌ها، فرصت دست‌یابی به منابع جدید

بر اساس پیش‌بینی کارشناسان تا سال ۲۰۳۰ یخ‌های قطب شمال آب‌شده و این ناحیه به فرصت بزرگی برای بهره‌برداری‌های گوناگون تبدیل خواهد شد. شایان ذکر است که ذوب شدن یخ‌های قطبی در اثر پدیده گرم شدن کره زمین روی می‌دهد که آن خود نیز عمده‌تاً در نتیجه تولید بی‌رویه گازهای گلخانه‌ای توسط کارخانه‌های بزرگ کشورهای صنعتی است که مهم‌ترین این کارخانه‌ها و صنایع متعلق به آمریکا و وزارت دفاع این کشور است.

ذوب شدن یخ‌های قطب شمال موجب تغییرات خطرناک آب و هوایی در کره زمین شده و مشکلات فراوانی را به وجود خواهد آورد. بالا آمدن سطح آب‌های جهان از هم‌اکنون کشورهای دارای مناطق ساحلی را تهدید می‌کند.

سیاست‌مداران آمریکا از سویی با سنگ‌اندازی در مسیر اجرای پروتکل‌های مربوط به کاهش تولید گازهای گلخانه‌ای بر سرعت گرم شدن کره زمین می‌افزایند و از سوی دیگر بدون در نظر گرفتن نتایج ناگوار ناشی از ذوب شدن یخ‌های قطبی این حادثه را یک فرصت تلقی کرده و از هم‌اکنون به فکر تسلط بر ثروت‌های محتمل در آینده قطب شمال هستند. ثروت‌هایی که از نفت و گاز گرفته تا ترانزیت دریایی و توریسم را در برمی‌گیرد. از آنجاکه کشورهای هم‌جوار قطب نیز برای خود سهم و سودی از این واقعه ضد محیط زیست قائل

فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، دوره ۱۷، شماره ۵۷، زمستان ۱۴۰۰

هستند؛ نیروی دریایی آمریکا برای رویارویی نظامی در طی دو دهه آینده در قطب شمال خود را آماده می‌کند. ذوب شدن یخ‌های قطبی امکان افزایش استفاده از منابع زیرزمینی در قطب، تحقیقات و توریسم را ایجاد خواهد کرد؛ و حتی می‌تواند نقشه حمل‌ونقل دریایی جهان را تغییر دهد. این فرصت‌ها می‌تواند در بین کشورهای مدعی ایجاد رقابت و حتی درگیری کند.

با ذوب شدن یخ‌های قطب شمال رقابتی بین کشورهای حوزه قطب برای داشتن نفوذ بیشتر در این منطقه ایجاد شده است. ثروت پنهان در پتانسیل معدنی این ناحیه کم‌کم دارد در اثر گرم شدن کره زمین آشکار می‌شود. ارزش این ثروت در حدی است که توسعه‌های نظامی در این منطقه بر گفتگوهای دیپلماتیک پیشی گرفته است.

دستیابی به منابع عظیم زیرزمینی از جمله نفت و گاز و راه‌های دریایی جدید محل مناقشه قدرت‌های منطقه خواهد بود. قطب متعلق به هیچ کشوری نیست و موافقت‌نامه‌های بین‌المللی در مورد آن کارساز است. کمیته‌ای در سازمان ملل وجود دارد که به این موضوع رسیدگی می‌کند اما آمریکا این کمیته را به رسمیت نمی‌شناسد. باین حال تمامی کشورهای هم‌جوار ادعای مالکیت بر قطب شمال را دارند؛ و بسیار متصور است که این بار آتش جنگ به آخرین ذخیره‌گاه منابع کره زمین کشانده شود. (مشرق، ۱۳۹۱، ص ۷ از ۷)

تصویر ۶- آب شدن تدریجی یخ‌های قطبی و باز شدن گذرگاه جدید ترانزیت (منبع: ترانسفور)

جایگاه ژئوپلیتیک قطب شمال و تدارک صحنه بازی در آینده (با تأکید بر نقش روسیه) / اسدی

اقدامات جدید روسیه در قطب شمال

در اوایل سال جاری میلادی ولادیمیر پوتین رئیس‌جمهور روسیه دستور داده است که ارتش برای افزایش تمرکز خود در قطب شمال تا پایان سال نسبت به گسترش و بروز رسانی پایگاه‌های نظامی در منطقه اقدام نمایند.

بازسازی فرودگاه تیکسی و اتمام کار ساخت و ساز در فرودگاه سوورومسک و بازسازی فرودگاه جزایر نووسیبریسک از آن جمله اقدامات در این راستا می‌باشد. همچنین وزارت دفاع روسیه دستور ساخت ۱۰ ناوشکن و ۳ زیردریایی سنگین اتمی، کشتی جنگی و ۴ ناو یخ‌شکن ویژه اقلیم قطب شمال را صادر نموده است که این اقدام نشان می‌دهد که ابزار نظامی کماکان وسیله قابل‌اتکا روسیه برای تأمین منافع ملی روسیه در عرصه قطب شمال می‌باشد. این در حالی است که در دهه ۹۰ م تمامی اقدامات نظامی روسیه در آن مناطق متوقف و به صفر رسید. البته باید گفت که مسکو حضور خود در آب‌های قطب شمال حیاتی می‌داند که یکی از دلایل اصلی ورود نیروهای نظامی خود را، مقابله با تهدیدات بالقوه ایالات متحده و دفاع از منافع حیاتی روسیه عنوان نموده است. (nbc news-2013-p:political)

نتیجه‌گیری

آشکار است که ملاحظات عملیات بازدارندگی اتمی به‌وسیله غرب، بر نظریه هارتلند مبتنی بوده است و وجود سلاح‌های اتمی به‌منظور جبران عدم توازن احتمالی قدرت بین روسیه و غرب، به سبب سودمندی‌های استراتژیکی که از قبل با استفاده از نظریه مکیندر حاصل شده بود، لازم به نظر می‌رسید. در همین راستا در قرن بیست و یکم، شاهد این خواهیم بود که دو قلمرو روسیه و چین جهت همپوشانی منافع ملی یکدیگر ملزم می‌گردند در قالب یک واحد ژئواستراتژیک قرار بگیرند. بر این اساس نزدیک شدن چین به حوزه قطب شمال نمایانگر شکل‌گیری یک اتحاد استراتژیک جدید بر اساس انطباق فوق بین روسیه و چین در منطقه‌ای است که ظرفیت‌های بسیار بالایی از لحاظ ژئوپلیتیک، منابع هیدروکربنی، ویژگی خاص گذرگاهی و... دارد. همچنین در این بین قدرت‌های هسته‌ای از جمله روسیه نیز با تجهیز غیر مؤثر سطح کشتی‌ها، باب جدیدی را در این منطقه گشوده‌اند و قابل‌کشتیرانی شدن و تردد در اقیانوس اطراف قطب شمال با ذوب شدن تدریجی یخ‌های قطبی به‌وسیله

فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، دوره ۱۷، شماره ۵۷، زمستان ۱۴۰۰

زیردریائی‌ها، افسانه شکست‌ناپذیری هارتلند را بر هم می‌زند و بدین‌وسیله بر اساس نظریه‌های جدید جزیره جهانی در حقیقت به‌صورت یک جزیره آزاد درمی‌آید؛ بنابراین گشایش اقیانوس طبق عقیده کلازوتیس به وقوع می‌پیوندد و طبق نظر والترز: وقتی زیردریائی‌ها در آینده به‌صورت کشتی‌های زنده تجاری فعالیت کنند، حوضه اقیانوس قطب شمال به یک دریای استراتژیک با تضمین‌های وسیع ژئوپولیتیکی در خواهد آمد؛ و می‌توان گفت که جابه‌جایی صحنه بازی ژئوپولیتیک در آینده از خاورمیانه به منطقه مدار شمالی و قطب شمال با فرمول انرژی متصور است و بنابراین چنانچه روسیه با موقعیت ژئوپولیتیکی و تسلط جغرافیایی بر منطقه قطب شمال به همراهی چین با موقعیت ژئواکونومیکی و استفاده اساسی از ابزار سازمان همکاری‌های شانگهای بتوانند به نحوی یک نظم استراتژیک مشترک را در مدار شمالی ایجاد نمایند می‌توان گفت نقش روسیه و چین در ژئوپولیتیک قطب شمال بسیار اساسی و تعیین‌کننده‌تر از ناتو به رهبری آمریکا خواهد بود؛ و آنگاه به‌یقین می‌توان ادعان نمود که اگر این استراتژی بر پایه اعتمادسازی، از یک ثبات برخوردار باشد، مسلماً نه‌تنها دست برتر در صحنه نبرد شمالگان با روسیه خواهد بود پس‌از آن قطعاً توازن ژئوپولیتیک به نفع روسیه و بلوک شرق تغییر خواهد نمود.

جایگاه ژئوپلیتیک قطب شمال و تدارک صحنه بازی در آینده (باتأکید بر نقش روسیه) / اسدی

منابع

- ۱) امینی، سیروس (۱۳۹۲) اهمیت قطب شمال (ترجمه مقاله) مجله نشنال دریلر (NATIONAL DRILLER) ۲۰۰۶، بخش مقالات
- ۲) موسسه ژئوپلیتیک استراتفور، ۲۰۱۳، اهمیت روزافزون شورای قطب شمال، بخش تحلیل (<http://www.stratfor.com>)
- ۳) عزتی، عزت‌الله (۱۳۸۸)، ژئوپلیتیک در قرن بیست و یکم، صفحه ۲۳۳، انتشارات سمت، تهران
- ۴) خبرگزاری جمهوری اسلامی، ایرنا، ۱۳۹۲، قطب شمال، جبهه جدید رویارویی روسیه با ناتو، بخش تحلیل سیاسی صفحات ۲-۳-۵-۶ (<http://www.irna.ir/fa>)
- ۵) مجله تحلیلی project censored، ۲۰۰۹، آمریکا و نظامی سازی قطب شمال، بخش تحلیل
- ۶) خبرگزاری مشرق، ۱۳۹۱، (هدف آمریکا از نظامی سازی قطب شمال چیست؟) بخش گزارش ویژه، کد ۱۱۰۸۵۴ صفحات ۲-۴-۵-۶-۷ گزارش ویژه
- ۷) سادات حسینی، زهرا (۱۳۹۲) رویارویی روسیه با غرب، بخش بین‌الملل روزنامه جوان، تهران
- 8) North Pole. (۲۰۰۹) Encyclopædia Britannica. Ultimate Reference Suite. Chicago: Encyclopædia Britannica.
- 9) <http://www.projectcensored.org/top-stories/articles/2-us-department-of-defense-is-the-worst-polluter-on-the-planet/>
- 10) <http://www.barentsobserver.com/index.php?id=4614939>
- 11) <http://www.vrede.be/news/2209-climate-change-and-militarization>
- 12) http://www.allgov.com/ViewNews/US_Navy_Pre pares_for_Militarization_of_the_Arctic_91130
- 13) <http://m.theglobeandmail.com/news/world/worldview/us-arctic-plans-could-serve-as-a-wake-up-call-for-canada/article2377590/?service=mobile>
- 14) <http://www.setyoufreenews.com/2011/11/13/western-militarization-of-the-arctic/>
- 15) <http://english.ruvr.ru/2011/11/11/60208973.html>
- 16) http://nvo.ng.ru/concepts/2011-11-18/1_arctic.html
- 17) <http://www.rightpundits.com/?p=3597>

- 18) <http://www.nationalpost.com/news/world/environment/story.html?id=764574>
- 19) http://oilandglory.foreignpolicy.com/posts/2011/10/04/when_it_comes_to_arctic_oil_drilling_all_geopolitics_are_local
- 20) <http://eyeontheartctic.rcinet.ca/en/blog/148-mia-bennett/1779-darpa-to-invest-in-new-technologies-through-assured-arctic-awareness-program>
- 21) <http://www.norwaynews.com/en/~view.php?72V93543N7483ay285Nii844RM388bO876DGn353IaJ8><http://www.projectcensored.org/top-stories/articles/2-us-department-of-defense-is-the-worst-polluter-on-the-planet/>
- 22) <http://www.barentsobserver.com/index.php?id=4614939>
- 23) <http://www.vrede.be/news/2209-climate-change-and-militarization>
- 24) http://www.allgov.com/ViewNews/US_Navy_Pre pares_for_Militarization_of_the_Arctic_91130
- 25) <http://m.theglobeandmail.com/news/world/worldview/us-arctic-plans-could-serve-as-a-wake-up-call-for-canada/article2377590/?service=mobile>